

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ

Ми живемо в добу оновлення, в час змін в суспільстві та власному світогляді, бачимо знайомі нам поняття та речі зовсім не такими, якими ми їх бачили ще зовсім нещодавно. Світ змінюється, і ми змінюємося разом з ним, йдемо в ногу з часом та намагаємося не загубитись в коловороті подій. Процес демократизації суспільства, духовне оновлення нашої держави надають всі сприятливі умови для утвердження атмосфери творчості, всебічного розвитку особистості та її обдарованості. Завдяки цьому, для викладача постає нове завдання: виховувати людей з високим творчим потенціалом, а не лише професіоналів своєї справи. Зараз це не лише актуальна проблема сучасної педагогічної науки та практики, але й соціальна необхідність.

В сучасному світі, що постійно змінюється, в складних умовах, до яких необхідно пристосовуватись, найкраще орієнтується, приймає рішення, працює та знаходить вихід не лише із складних життєвих, а й професійних ситуацій, людина творча, гнучка, креативна, здатна до генерування і використання нового (нових задумів, ідей, нових підходів та нових рішень). Це людина, яка володіє певним переліком якостей, є рішучою, не зупиняється на досягнутому, мислить сміливо, вміє бачити за межі того, що бачать сучасники і бачили попередники [1, 93]. Здатність до створення нового, значущого для особистості і суспільства якраз і є творчістю. Творчість – це діяльність, результатом якої є створення матеріальних і духовних цінностей, найвищий рівень пізнання [10, 24]. Творча особистість може забезпечити собі не тільки гідне місце в суспільстві, а й сприяти прогресу самого суспільства. Освіта педагогічного коледжу є не тільки базою для подальшого безперервного навчання та самоосвіти в сучасних умовах, вона покликана озброїти студентів знаннями методів творчого підходу до виконання дій.

У наш час інтерес до процесу творчості значно зріс. Якщо під час виконання деяких психічних процесів людини ми можемо звернутись до сучасних технологій та складних механізмів (комп'ютери, сканери, обчислювальні машини), то творчість не може бути механічною. Вона не може бути формалізованою та обмеженою певною програмою дій. Але від творчості залежить науково-технічний прогрес та створення нового. Неможливо не погодитись, що винайдення інноваційних технологій це не лише «сухі» підрахунки та цифри, але й певний відсоток насаги та креативності. Навіть у школі та вищих навчальних закладах можна впевнитись у зростанні інтересу до творчості: найвищі бали учні або студенти отримують тоді, коли проявляють насагу та креативність. Але ж відомо, що творчий учень є відображенням творчого вчителя. Тому проблема розвитку у студентів педагогічної творчості належить до актуальних проблем сучасної освіти. Хочеться зауважити, що творчість це швидше не вид, а стиль діяльності. Щоб сформувати в майбутніх педагогах вміння творчої роботи, потрібен постійний цілеспрямований навчальний процес. Тільки тоді, коли студент отримає суттєвий багаж знань, досягне певного рівня навичок у власній справі та буде впевнено себе почувати в ролі вчителя, він зможе втілити творчі ідеї в своїй роботі. Таким чином, знання своєї справи, трудові навички, не повинні відриватися від вирішення творчих завдань. Питання, щодо поєднання в процесі навчання творчого підходу та подачі основного, базового матеріалу, є досить складним. Завданням викладача є зацікавити

студента своєю дисципліною, вміло скомпонувати ігрові та творчі моменти з навчанням, бути прикладом, який студент зможе наслідувати в своїй трудовій діяльності. Я вважаю, що сьогодні ця задача для викладача стала дещо легшою, порівняно з досвідом наших попередників, оскільки в наш час інноваційні технології тісно пов'язані з процесом навчання, що є полем для творчої діяльності як студентів, так і викладачів. Професійна готовність студента до педагогічної творчості включає: психологічну готовність, теоретичну підготовку та практичну підготовку.

Значний внесок з цього питання в методологічну базу зробили багато вітчизняних та зарубіжних вчених: О.М. Цибуля (визначив творчі здібності, творчий клімат і мотиви творчості як успішні умови розвитку особистості), В.Я. Брагін (формування творчих здібностей учнів за допомогою методу проєктів), В.М. Терський (він визначив завдання самодіяльності як процес виховання активних, самостійних трудівників, здатних до творчості в своїй професійній діяльності), А. Маслоу, Ф. Осборн, Г. Буш, Я.О. Пономарьов та інші.

Творча діяльність безперервно пов'язана з психологічною діяльністю людини. Коли ми говоримо про творчість, психологічний аспект не може залишатися осторонь. Творча самореалізація становить основну якість, невід'ємну характеристику психічно здорової людини. Творчість – психічно складний процес. У центрі його – уява, навколо неї задіяні інші психічні процеси: увага, пам'ять, мислення, які виявляються в тих знаннях, що є в людини. Уява - психічний процес створення образу предмета, ситуації шляхом перебудови наявних у людини уявлень. Уява приходить у дію на тому етапі пізнання, коли є багато невідомого, воно породжене трудовою діяльністю людини і розвивається на її основі. Уява буває двох видів: репродуктивною та творчою. Креативні та обдаровані студенти звісно ж рухаються у напрямку творчої уяви. Людська свідомість володіє високою динамічністю, це проявляється в безперервній змінюваності її змісту. За однією думкою слідує інша, один образ змінюється іншим, все це іноді може відбуватися мимоволі. Тому дуже важливо розвивати в студентах здібності просторової уяви в процесі навчання. Мислення - процес опосередкованого та узагальненого пізнання навколишнього світу. Мислення виявляється в різних якостях: предметно-дієвому, наочно-образному, абстрактному та володіє різними розумовими операціями: порівняння, аналіз, синтез, узагальнення, конкретизація, абстрагування.

Під увагою розуміється спрямованість психічної діяльності і зосередженість її на об'єкті, що має для особистості певну значимість. Увага - елемент свідомості, яке характеризується обсягом, розподілом, концентрацією, стійкістю та перемиканням. Обсяг уваги - кількість елементів, які студент може сприйняти в обмежений час у зв'язку із завданням. Ступінь зосередження на предметі та виді діяльності називають концентрацією уваги. Важливим показником концентрації уваги є її стійкість, тобто тривала концентрація. Велике значення для концентрації уваги має інтерес до виконуваної роботи, вольові якості. Розподіл уваги необхідний для успішного виконання роботи та різного виду завдань, для розвитку вмінь та навичок. Розрізняють три види уваги: мимовільна, довільна та післядовільна. Мимовільна увага виникає без вольових зусиль з боку учнів і діє, поки є сильний подразник, вона тримається на зацікавленості. Довільна увага виникає в результаті вольового зусилля і відрізняється цілеспрямованістю, організованістю, стійкістю. Для розвитку уваги студентів необхідно чітко визначати завдання. Наприклад, після пояснення студентам, що точність - основний показник якості виробу, вони працюють старанніше, уважніше, відповідальніше. Коли робота починає захоплювати студентів, вони дедалі більше

занурюються в неї, захоплюються, починають працювати творчо. З'являється мимовільна увага, викликана свідомо поставленою метою, вона не потребує вольових зусиль. Післядовільна увага належить до вищої ступені уваги, вона викликана творчим ставленням до справи. Довільна увага може легко переходити в післядовільну, тому дуже важливим є розвиток всіх видів уваги студентів. Увага зазвичай викликається цікавим початком заняття, показом нових прийомів і способів виконання технологічних операцій і т.д.

Ефективним способом реалізувати творче мислення є інтерактивні технології, суть яких полягає в тому, щоб кожного із студентів залучити до роботи, кожен зміг зробити свій внесок та досягти певного результату. В ході такого виду роботи відбувається обмін знаннями, ідеями, способами діяльності. Студенти працюють в атмосфері взаємопідтримки, доброзичливості та толерантності. Це дозволяє не тільки отримати нові знання, а й розвиває пізнавальну та творчу діяльність. Методи пошуку нових рішень поділяються на групові та індивідуальні. Серед групових слід відзначити “брейн-стормінг”, тобто мозковий штурм – це відома інтерактивна технологія колективного обговорення, що широко використовується для вироблення кількох вирішень конкретної проблеми. Мозковий штурм спонукає студентів проявити уяву та творчість, дає можливість їм вільно висловлювати свої думки. [7, 46]. Доцільно використовувати також такі інтерактивні технології, як аналіз ситуації, дерево рішень, синтез думок та інші. До індивідуальних або комбінованих методів (тобто таких, які можуть використовуватись як однією людиною, так і групою) належить узагальнений евристичний метод. Евристика – це наука, яка вивчає закономірності організації процесів творчого мислення. Стратегія цього методу полягає у звуженні області варіантів вирішення певної проблеми і спрямування мислення на роботу з вузьким класом понять. Приклад евристичних правил – афоризми, прислів'я та приказки, які показують напрям, в якому слід діяти, хоча і не дають точних вказівок у конкретній ситуації. На практичних заняттях, присвячених розвитку творчості, викладачам особливу увагу слід приділити формуванню толерантних взаємин студентів, необхідно передусім створити вільну ігрову атмосферу, спрямовану на забезпечення комфортності спілкування, впевненості в своїх силах. Толерантність означає поважання, сприйняття та розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, форм самовираження та самовиявлення людської особистості. Формуванню толерантності сприяють знання, відкритість, спілкування та свобода думки, совісті й власних переконань. Толерантність – це, передусім, активна позиція, що формується на основі визнання універсальних прав та основних свобод людини [3, 177]. Толерантна особистість - це: 1) людина, яка добре знає себе та визнає інших; 2) виявляє співчуття, терпіння, почуття гумору, чуйність, довіру, альтруїзм, 3) терпима до розбіжностей; 4) володіє собою; 5) доброзичлива; 6) не засуджує інших; 7) вміє слухати [9, 4]. Виховання в душі толерантності не обмежується опануванням понять „толерантність” і „толерантна людина”. Через такі складові толерантності, як емпатія, довіра, уява, співчуття, слід розкрити студентам сутність „інакшості”. Важливо сформуванню у майбутніх вчителів толерантність щодо себе, передусім почуття гідності та здатності до самопізнання. Ці якості розглядаються у контексті групи, коли терпиме ставлення до себе є необхідною умовою толерантності стосовно інших.

Говорячи про творчий процес, неможливо залишити осторонь такий фактор як здібності людини, оскільки без них виконання тих чи інших творчих завдань стає більш складним. Звісно здібності можна розвивати наполегливою працею, але в більшості з нас вони закладені природою, задача викладача відкрити їх в своїх студентах та не дати цим здібностям згаснути. Здібності - це такі психологічні здібності людини, від яких залежить успішність придбання знань, умінь, навичок, але які самі до наявності цих знань і умінь не

зводяться. За оцінкою на іспиті, відповіді біля дошки, вдало чи невдало виконаної контрольної роботи неможливо зробити остаточний висновок про здатність людини. Здібності людини є лише можливістю для придбання знань і умінь. А будуть чи не будуть придбані ці знання й уміння, чи перетвориться можливість у дійсність, залежить від багатьох умов. Здібність - це можливість, здатність, а не потрібний рівень майстерності в тій чи іншій справі. Виявлені в дитині здібності до малювання ні в якій мірі не є гарантією того, що дитина буде художником. Для того, щоб це відбулось, необхідне спеціальне навчання, наполегливість і педагога та дитини, хороший стан здоров'я та багато інших умов, без яких здібності можуть стихнути, так і не розвинувшись. Здібності виявляються тільки в діяльності, яка не може здійснитись без наявності цих здібностей. Не можна говорити про здібності до малювання тієї дитини, яку навіть не намагались навчити малювати, якщо вона не набула жодних навичок, необхідних для образотворчої діяльності. Тільки в процесі спеціального навчання малюнку і живопису може виконуватись робота.

Серйозною помилкою є поспішні, без серйозної перевірки твердження, що у студента немає здібностей, на тій лише підставі, що студент ще не опанував ту чи іншу дисципліну належним чином. Відомо чимало випадків, коли в дитинстві людина не зустрічала з боку оточуючих визнання своїх здібностей, подальший розвиток яких, принесли їй заслужену славу. Здібності виявляються не в знаннях, уміннях та навичках, а в динаміці їх придбання, тобто в тому, наскільки за рівних умов студент швидко, глибоко та легко здійснює процес оволодіння знаннями й уміннями. Говорячи про здібності, необхідно охарактеризувати їх якісні та кількісні особливості. Для педагога в однаковій мірі важливо знати, до чого студент виявляє здібності, а отже, які індивідуальні особливості його особистості залучаються до процесу діяльності, як обов'язкова умова її успішності, і якою мірою студент здатний виконувати вимоги, пропоновані діяльністю, наскільки швидше, легше й ґрунтовніше він оволодіє навичками, вміннями і знаннями в порівнянні з іншими студентами. Розглянуті з боку якісних особливостей, здібності виступають як складний комплекс певних властивостей людини, які забезпечують успіх діяльності. В основі однакових чи в чомусь схожих досягнень при виконанні якої-небудь діяльності можуть бути поєднання різних здібностей особистості: широкі можливості компенсації одних властивостей іншими, які людина розвиває в собі працюючи наполегливо.

А. Маслоу стверджував: «Психічно здорова людина – це щаслива людина, яка живе в гармонії з собою, не відчуває внутрішнього розладу, любить навколишній світ, людей і творчо працює, реалізуючи свої здібності й обдарованість» [8, 326]. Механізм творчості не має віку, ще в дитинстві він стає активним і розвивається впродовж усього життя, він закладений в нас самою природою, але так і може залишитися нерозкритою квіткою. Якщо ця квітка була пригноблена несприятливими обставинами, вона не загине, вона буде існувати в нас, але лише як нереалізований творчий потенціал. А хто ж, як не викладачі можуть допомогти цій квітці набути сил та розквітнути? Тому метою кожного з нас є не лише навчити, розказати, пояснити, передати свій професійний досвід, але й допомогти кожному студенту реалізуватися творчо.

Формування творчих здібностей студентів у процесі навчання є одним із перших завдань викладача на сьогодні. Формування цих здібностей визначається особливостями змісту та організації навчання. Запропоновані методи і прийоми навчання дозволяють формувати у студентів творчі здібності, а отже і розвивати особистість, індивідуальність кожного студента, яка буде необхідна в їх майбутній діяльності. Формування здібностей - процес дуже складний, має свої особливості на кожному віковому етапі, тісно пов'язаний з

рівнем зацікавленості дитини до навчання, її захоплені, самооцінкою та рівнем досягнень в навчанні. Сформуванні творчі здібності студентів під час навчання без сумніву допоможуть їм на професійному шляху.

Несформовані здібності гальмують розвиток прогресивної самооцінки, а отже, і схильностей, що призводить в свою чергу до недорозвинення особистості.

Таким чином, найбільш істотним чинником особистісного розвитку школяра виступають здібності - як база формування всебічно і гармонійно розвиненої особистості.

Бібліографічні посилання

1. Актуальні проблеми соціально – педагогічної роботи (модульний курс дистанційного навчання) / Заг. ред.. Капської. А. Й – К., 2002. – С. 91 – 96.
2. Волков І.П. Вчимо творчості. М.: Просвещение, 1988.
3. Декларація принципів толерантності // Педагогіка толерантності. – 1999. - № 3 – 4. – С. 175 – 179.
4. Махмутов М.І. Сучасний урок. Питання теорії. М., 1981.
5. Пометун О. І. та ін. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Наук.- метод. посіб. – К.: А. С. К., 2004. – 192 с.
6. Психологія: Підручник За ред. Ю. Л. Трофімова. – К.: Либідь, 2000. – С. 315 – 337.
7. Соцька М. Тиждень толерантності у школі // Психолог. - 2004. – № 16. - С. 3 – 5.
8. Чередник Г. Психологія для початківців // Психолог. - 2003. - № 14. - С. 21 – 24.